

Strategies for developing the roles of the strategic navy of the Islamic Republic of Iran Army

Mahmoud Baratian^{1✉} | Habibaleh Sayari² | AbbasAli Salmani³ | Fariborz Qader Panah⁴

1. Corresponding author, Ph.D student of strategic defense sciences, faculty member of I.R.I Army Command & Staff University, Tehran, Iran, [Email:m.baratian@casu.ac.ir](mailto:m.baratian@casu.ac.ir)

2. Professor and faculty member of Supreme National Defense University, Tehran, Iran
[Email:h.sayari@sndu.ac.ir](mailto:h.sayari@sndu.ac.ir)

3. Associate Professor and faculty member of Supreme National Defense University, Tehran, Iran
[Email:Asalmani98@yahoo.com](mailto:Asalmani98@yahoo.com)

4. Assistant professor and faculty member of National Defense University, Tehran, Iran
[Email:fgh@yahoo.com](mailto:fgh@yahoo.com)

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

9 October 2023

Received in revised form:

8 January 2024

Accepted:

30 January 2024

Published online:

16 March 2024

Keywords:

*military role
maritime diplomacy,
strategy, development,
Relief roles,*

ABSTRACT

Purpose: Taking into account the different conditions in each region of the world, naval forces play different roles, which include: military roles, maritime diplomacy, policing, relief and humanitarian roles, which are normally expected from a deep-sea navy capable of to fulfill them. Therefore, the purpose of this article is to formulate strategies for the development of the roles of Nadaja.

Methodology: In this applied-developmental article, a descriptive-analytical method is used with a mixed approach and using the optimal method of developing a strategic plan available in the National Defense University. The data of this research was collected by both field and library methods, and the statistical population is 70 experts related to the subject, and by using the SWOT method, the considered strategies were formulated.

Findings: After analyzing the data obtained from ecology, 22 factors have been identified as strengths, 10 factors as weaknesses, 8 opportunities and 8 threats in the development of roles.

Results: The results of this research indicate the formulation of the following eight strategies in order to develop the roles of Nadaja. The expected operational presence in the open seas and oceans of the world, the construction of the necessary major equipment in accordance with the ideal portfolio of superior naval defense technologies, the formation of a naval alliance with the neighbors, the establishment of peace and stability in the region, the reduction of the effects of economic sanctions, the development of ports and harbors, the development sea-oriented economy, development of Makran coasts;

Cite this article: Baratian, M., Sayari, H., Salmani, A., & Qader Panah, F. (2024). Strategies for developing the roles of the strategic navy of the Islamic Republic of Iran Army. *Defensive Future Studies*, 8(31), 69- 93.

DOI: 10.22034/dfs.2024.2013259.1739

© The Author(s)

Publisher: AJA Command and Staff University

راهبردهای توسعه نقش‌های نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران

محمود براتیان^۱ | حبیب‌اله سیاری^۲ | عباسعلی سلمانی^۳ | فریبرز قادرپناه^۴

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد دافوس

آجا، تهران، ایران Email: m.baratian@casu.ac.ir

۲. استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران Email: h.sayari@sndu.ac.ir

۳. دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران Email: Asalmani98@yahoo.com

۴. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران Email: fgh@yahoo.com

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:	هدف: با در نظر گرفتن شرایط مختلف در هر منطقه از دنیا، نیروهای دریایی نقش‌های مختلفی را ایفا می‌کنند که عبارتند از: نقش‌های نظامی، دیپلماسی دریایی، پلیسی انتظامی، امدادی و بشردوستانه که به‌طور معمول از یک نیروی دریایی آب‌های عمیق انتظار می‌رود قادر به ایفای آن‌ها باشد. از این‌رو هدف این مقاله تدوین راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا است.
مقاله پژوهشی	
تاریخ دریافت:	تاریخ بازنگری:
۱۴۰۲/۰۷/۱۷	۱۴۰۲/۱۰/۱۱
تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۱۱/۱۰	۱۴۰۲/۱۲/۲۶
کلیدواژه‌ها:	یافته‌ها: پس از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از محیط‌شناسی ۲۲ عامل به‌عنوان نقطه قوت، ۱۰ عامل به‌عنوان نقطه ضعف، ۸ عامل فرصت و ۸ عامل تهدیدزا در توسعه نقش‌های نداجا شده‌اند.
نقش نظامی، دیپلماسی دریایی، راهبرد، توسعه، نقش‌های امدادی	نتایج: نتایج این تحقیق حاکی از تدوین هشت راهبرد زیر به‌منظور توسعه نقش‌های نداجا است. حضور عملیاتی مورد انتظار در دریاهای آزاد و اقیانوس‌های دنیا، ساخت تجهیزات عمده موردنیاز منطبق بر سید آرمانی فناوری‌های برترساز دفاع دریایی، تشکیل ائتلاف دریایی با همسایگان، برقراری صلح و ثبات در منطقه، کاهش آثار تحریم‌های اقتصادی، توسعه بندرها و پسرانه‌ها، توسعه اقتصادی دریا محور، توسعه سواحل مکران.

استناد: براتیان، محمود؛ سیاری، حبیب‌اله؛ سلمانی، عباسعلی و قادرپناه، فریبرز (۱۴۰۲). راهبردهای توسعه نقش‌های نیروی

دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران. آینده‌پژوهی دفاعی، ۸ (۳۱)، ۶۹-۹۳.

DOI: 10.22034/dfsr.2024.2013259.1739

ناشر: دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

مقدمه

با مطالعه روند تاریخی در عملکرد نیروی دریایی در ایران و سایر کشورها، درمی‌یابیم که مبنای تسلط بر دریاها از حیث نظامی به سیاست دولت‌ها برمی‌گردد و هر کشور و دولتی که از ابعاد مختلف قدرت، استفاده بیشتری کند، حیطة دریایی گسترده‌تری را در اختیار خواهد داشت. از سوی دیگر، نقطه اتکا امنیتی و خدمات تأمینی در حمایت از کشتیرانی آزاد و مؤثر، نیازمند نیروی دریایی‌ای با مأموریت‌هایی فراتر از نیروی دریایی تاکتیکی است (مقصودلو و براتیان، ۱۴۰۲). به عبارت دیگر، مأموریت‌های نیروی دریایی فقط انجام مأموریت‌های تاکتیکی نظامی در حوزه دریاها نیست و می‌بایست توانایی اجرای مأموریت‌هایی فراتر از مأموریت‌های تاکتیکی را داشته باشد که با در نظر گرفتن شرایط مختلف در هر منطقه، این مأموریت‌ها می‌تواند شامل مواردی مانند مشارکت در مدیریت بحران‌های ناشی از عوامل طبیعی، زیست‌محیطی، حضور در مناسبات بین‌المللی و یا مبارزه با قاچاق کالا و انسان در دریاها باشد. بنابراین با در نظر گرفتن اهمیت دریا در کسب مؤلفه‌های قدرت و مأموریت‌های در نظر گرفته شده برای هر نیروی دریایی، معمولاً انتظار می‌رود این نیرو نقش‌ها و وظایفی را در راستای اهداف تعیین شده و متناسب با مأموریت محوله ایفاء کند. به عنوان مثال در کشورهای انگلستان، هند و بسیاری از کشورهای دیگر، برای نیروی دریایی نقش‌های مختلفی از جمله نقش نظامی، انتظامی، دیپلماسی دریایی و امدادی و بشردوستانه در نظر گرفته شده است (JDP 0-10, 2017).

نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز به واسطه مأموریت محوله، وجود طیف وسیعی از تهدیدات پیرامون کشور و در نظر گرفتن شرایط حاکم بر محیط پیچیده منطقه غرب آسیا (ناشی از وجود منابع سرشار انرژی که باعث حضور بازیگران متعددی در این منطقه شده است) و از طرفی رشد سریع فناوری و افزایش سرعت تغییرات محیطی و افزایش فضای عدم قطعیت در این منطقه، باید قادر به چهار دسته نقش‌آفرینی باشد. دسته اول نقش‌های نظامی هستند که متناسب با ابعاد صحنه جنگ، شامل: سطح، زیرسطح، فضای بالای سطح، بستر دریا بسیار متنوع هستند و اکثر نیروهای دریایی جهان که به منظور حضور در آب‌های عمیق فراتر از ساحل کشور خودی سازمان‌دهی می‌شوند، لازم است توانایی انجام عملیات نظامی متنوع دریایی را داشته باشند. از طرفی حضور نداجا در آب‌های عمیق صرفاً به دلیل اجرای عملیات نظامی نبوده و این نیرو در زمان صلح و یا جنگ، نقش‌هایی را ایفاء می‌کند که الزاماً نظامی نیستند. از جمله این نقش‌ها می‌توان به نقش‌های دیپلماسی، پلیسی انتظامی، امدادی و بشردوستانه اشاره کرد. با در نظر گرفتن اقدامات مفید نداجا طی سال‌های اخیر در منطقه، مسئولیت و توجه به شرایط

پیچیده محیطی و عدم قطعیت موجود و یادآوری مباحث مدیریت راهبردی، این نکته روشن می‌شود که نداجا برای توسعه معنادار نقش‌های خود و حضور اثرگذار در منطقه تحت مسئولیت، نیازمند راهبردهای جدیدی است که می‌بایست طی فرایند علمی تدوین شوند. از این رو عدم وجود راهبردهای نوین برای توسعه نقش‌های نداجا مسئله اصلی این مقاله و هدف محققین، تدوین راهبردهای مناسب برای توسعه نقش‌های نداجا در محیط عملیاتی و حوزه مسئولیت نداجا است.

از این رو با در نظر گرفتن فرایند تدوین راهبرد، این مقاله در پی پاسخ‌گویی به این پرسش است که «راهبردهای توسعه نقش‌های نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران کدامند؟» اهمیت و ضرورت این پژوهش را می‌توان از آن جهت دانست که تدوین راهبردی توسعه نقش‌های نداجا می‌تواند زمینه‌ساز تحقق علمی نقش‌های نداجا در محیط عملیاتی شده و با توجه به روح کلی حاکم بر سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران (قدرت اول شدن در منطقه) این تحقیق زمینه‌ساز تحقق مفاد این سند در بخش دفاعی و خصوصاً قدرت دریایی خواهد شد. همچنین این پژوهش مبانی علمی مناسبی را برای تصمیم‌گیران رده‌های راهبردی کشور در حوزه دفاعی دریایی فراهم کرده و موجب ارتقاء نگرش و بینش علمی در سلسله‌مراتب نیروی دریایی، برای دستیابی به اهداف سازمانی خواهد بود و ضمن انباشت دانش و مبانی نظری در حوزه‌های راهبردی و نقش‌های نیروی دریایی، دانشجویان و محققین علاقه‌مند می‌توانند از نتایج این تحقیق در پژوهش‌های آتی استفاده کنند. در مسیر آینده، نیروی دریایی در توسعه نقش‌های چهارگانه، خود را بیش از گذشته روشنگری کرده و زمینه‌ساز جلوگیری از تصمیم‌گیری‌های سلیقه‌ای، فردی و یا موازی خواهد بود. از سوی دیگر، عدم اجرای این تحقیق می‌تواند زمینه‌ساز افزایش شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب در توسعه نقش‌های نداجا و ارتکاب خطای راهبردی در ایفای نقش‌های این نیرو شود که این موضوع منجر به تکرار اقدامات ناشی از راهبردهای غیرعلمی و سلیقه‌ای و هدررفت منابع خواهد شد.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

مبانی نظری

پیش از پرداختن به مبانی نظری، به منظور ایجاد درک مشترک از مفاهیم اصلی به کاررفته در این پژوهش، تعاریفی از این مفاهیم ارائه می‌شود:

ارکان جهت‌ساز: بدیهی است که ایجاد یک طرح راهبردی بر اساس نظرات و ایده‌های شخصی و فردی صورت نمی‌پذیرد و به طور حتم، نیازمند پایه‌هایی اساسی و بنیادین است تا یک طرح و یا چارچوب، بر اساس آن معنادار شود؛ مسیر را برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین‌شده‌اش هموار سازد و سطح دقت، صحت و پایایی طرح ارائه‌شده را تضمین کند. در چنین شرایطی، این نقش را مفهومی به نام ارکان جهت ساز ایفا می‌کند، که عبارت است از تبیین و یا تعیین مواردی مانند؛ اصول، مبانی، دکترین، ارزش‌ها، سیاست‌ها و اهداف (کیفی و کمی) ولی نکته مهم وجود تفاوت‌های ماهوی آن با سال‌های نه‌چندان دور است (نوروزانی و رضایی، ۱۳۹۲). در تفکر جدیدی که فضای کسب‌وکار در شروع هزاره سوم به سازمان‌ها تحمیل کرده است، نیاز به سطح بالاتری از ارکان جهت ساز به روشنی احساس می‌شود، که در صورت عدم توجه به آن قابلیت راهبردهای تدوین‌شده را به چالش می‌کشد. ارکان جهت ساز مشخصه غالب مکاتب با مفاهیم تفکر تجویزی و رویکردهایی است که به نظام برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی نگاه فرایندی دارند و به همین دلیل اقدامات فرایند برنامه‌ریزی راهبردی را در یک توالی منطقی تعریف و اجرا می‌کنند. به همین دلیل در اولین گام آن‌ها به موضوع ارکان جهت ساز می‌پردازند که در این پژوهش شامل اصول، اهداف و سیاست‌های هستند که در تدوین راهبردهای ایفای نقش‌های نادجا نقش دارند (شهلائی، ۱۳۹۸: ۲۱).

نقش‌های نیروی دریایی^۱

نیروی دریایی به واسطه مأموریت محوله، تنوع تهدیدات در محیط و نقش‌هایی که از آن انتظار می‌رود، باید قادر به چهار دسته نقش‌آفرینی باشد. دسته اول نقش‌های نظامی هستند که متناسب با ابعاد صحنه عملیات شامل: سطح، زیرسطح، فضای بالای سطح، بستر دریا، بسیار متنوع هستند. در نقش نظامی یک، نیروی دریایی (با هدف بازدارندگی در برابر جنگ و مداخله، پیروزی قاطع نظامی در صورت بروز جنگ، تأمین امنیت تمامیت ارضی کشور، شهروندان و دارایی‌های دور از ساحل در مقابل تهدیدات دریا پایه، نفوذ و

¹. Role of the Navy

اثرگذاری بر وقایع و امور جاری در خشکی، صیانت از بازرگانی، دادوستد دریایی و صیانت از علائق ملی و امنیت دریایی) از توانایی‌های لازم برای انجام وظایفی مانند توانایی اعمال دفاع فعال، توانایی کسب آگاهی وضعیتی از قلمرو دریایی، توانایی اعمال کنترل دریایی، توانایی اعمال ممانعت دریایی و ... برخوردار است (Indian Navy Doctrin, 2020).

دومین نقش مورد انتظار از نیروی دریایی نقش‌های دیپلماسی دریایی است که ناظر بر حضور نظامی ناوهای یک کشور برای اعمال قدرت سیاسی به‌خصوص در زمان صلح است و به آن دیپلماسی دریایی گفته می‌شود. نیروی دریایی ابزار بسیار مؤثری برای دیپلماسی هر دولت است، زیرا ناوهای جنگی می‌توانند به‌عنوان ابزار قدرتمندی در سیاست به کار روند. با نگاهی به تاریخ می‌توان دریافت که دولت‌ها با تشکیل نیروی دریایی، از آن به‌عنوان ابزار اعمال سیاست و نفوذ در خارج از مرزهای سرزمینی استفاده کرده‌اند. دیپلماسی قایق توپ‌دار^۱، تجلی بارز استفاده از نیروی دریایی برای اعمال قدرت است. این اصطلاح که اشاره به کاربرد کشتی‌های جنگی به‌عنوان ابزاری در راستای تأمین هدف‌ها و منافع ملی دارد، پیوند نزدیکی با سیاست‌های امپریالیستی بریتانیا در قرن نوزدهم دارد (سیّاری و طحانی، ۱۳۹۴: ۲۲۴) و در ایفای این نقش، نیروی دریایی (به‌منظور تحکیم روابط سیاسی و نمایش حسن نیت، تحکیم روابط دفاعی با کشورهای دوست، ارائه توانمندی و قابلیت دفاع موثق، تحکیم امنیت دریایی در منطقه تحت مسئولیت، ارتقاء تعادل و ثبات منطقه‌ای و جهانی) قادر است وظایفی مانند توانایی ارائه کمک و پشتیبانی دریایی، توانایی حضور مؤثر و فعال در آب‌های آزاد (گسترش در سطح دریاها، نمایش پرچم، اقتدار ملی و الهام بخشی، بازدید از نیروهای دریایی دوست و میزبانی از آنها) توانایی انجام عملیات پشتیبانی از صلح (عملیات اعمال، تحکیم و حفظ صلح) و ... را انجام دهد (سیّاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۴). همچنین به‌عنوان نقش سوم باید به نقش‌های پلیسی انتظامی توجه کرد. در این حوزه نیروی دریایی باید با هدف تقویت امنیت ساحل، تأمین امنیت منطقه انحصاری اقتصادی (EEZ^۲) حضور اثربخش در دریا قادر به اجرای وظایف زیر است: توانایی انجام عملیات ضد تروریسم (مقابله با دزدی دریایی - قاچاق انسان، کالا، اسلحه و...) توانایی ایفای نقش پلیسی (مقابله با عملیات نفوذی - جلوگیری از بهره‌برداری و حفاری غیرمجاز در مناطق دریایی کشور و...) توانایی اعمال قوانین و مقررات ملی و بین‌المللی در محدوده مناطق دریایی کشور و آب‌های آزاد و ... (MDP, 2018) درنهایت

1. Gunboat Diplomacy

2. Exclusive economic zone

به‌عنوان نقش چهارم نداجا به نقش‌های امدادی و بشردوستانه می‌پردازیم و در این خصوص نیروی دریایی باهدف ارتقاء ایمنی و امنیت غیرنظامی، اعمال قدرت نرم ملی و عملیات نظامی غیرجنگی^۱ قادر است وظایفی مانند توانایی ارائه کمک‌های بشردوستانه و کمک به مردم در هنگام وقوع بلایای طبیعی (اعمال قدرت نرم کشور به هنگام زلزله، طوفان، سونامی و... در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی) توانایی کمک‌رسانی به وزارتخانه‌ها و مسئولین بخش خصوصی، توانایی انجام عملیات هیدروگرافی (اعمال قدرت نرم کشور در حوزه علم و فناوری دریایی) و توانایی انجام عملیات تجسس و نجات (اعمال ایمنی و امنیت دریایی و اعمال قدرت نرم کشور در دریا) اجرا نماید (سیاری و همکاران، ۱۳۹۳).

راهبرد: واژه (راهبرد) «استراتژی» مشتق از کلمه یونانی «استراتگوس^۲» و مرکب از دو لغت «استراتوس^۳» یعنی قشون و «آگاگس^۴» یعنی راهنما و به معنای فرمانده است. راهبرد در اصل و در معنای نخستین خود بیانگر حيله‌ها، نقشه‌ها و تدابیر نظامی بود. این اصطلاح در طول زمان به دو گونه یعنی «دانش طرح‌ها و نقشه‌های نظامی» و دیگری به معنای «دانش حرکات و تاکتیک نظامی» اطلاق می‌شد اما به تدریج فقط با تعبیر و تعریف ابتدایی فوق‌الذکر به کار گرفته شد و از همین رو، در نخستین تصور از راهبرد، آن را شیوه‌ای برای مدیریت صحنه نبرد و غلبه نظامی بر دشمن تلقی می‌کردند، اما در گذر زمان، «کلوزویتس» تا حدودی حوزه و گستره کاربرد راهبرد را موسع‌تر کرد و آن را «فن هدایت نیرو و تطبیق و هماهنگ ساختن نیروها جهت نیل به هدف‌های بزرگ» تعریف کرد (ازغندی و روشندل، ۱۳۷۰: ۲۴۲ - ۲۳۵).

در فرهنگ امید راهبرد به معنی علم اداره کردن و حرکت ارتش در جنگ آورده شده است (عمید، ۱۳۷۱: ۱۲۳). هرسی بلانچارد راهبرد را طرحی می‌داند جامع و مشتمل بر فعالیت‌ها برای رسیدن به اهداف سازمانی، به عبارت دیگر راهبرد طرح جامعی است که بر اساس عوامل محیطی مؤثر و مرتبط با عملکرد سازمان به دست می‌آید (بلانچارد و کنت، ۱۳۸۴: ۴۳). در حقیقت راهبرد نیز مانند سایر شاخه‌های علم مدیریت، مجموعه‌ای از اصول و قواعد است که شناخت و توان به‌کارگیری آن‌ها، به مدیران توانایی بهتری در اداره

1. Military Operation Other Than War (MOOTW)

2. Strategus

3. Stratus

4. Agaugus

سازمان می‌بخشد. در محیط کسب و کار یک راهبرد از طریق کشف فرصت‌های حامل ارزش برای مشتری و پاسخگویی بهتر از رقیب به آن، برای سازمان مزیت رقابتی می‌آفریند؛ که این کارکرد اصلی راهبرد در سازمان است (امینی و خبازباویل، ۱۷:۱۳۸۸).

راهبرد به معنی طرحی است که چگونگی دستیابی به اهداف را با توجه به قابلیت‌ها، محدودیت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی مشخص می‌کند (نوروزی، ۱۳۸۵: ۹۵).

توسعه^۱

واژه توسعه در لغت به معنای خروج از «لفاف» است. توسعه به‌عنوان فرایندی چندبعدی، همه ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی را پوشش می‌دهد. از جمله مفاهیمی است که در دوران معاصر و به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم در میان کشورهای مختلف رواج بسیاری یافته است. مبدأ پیدایش این مفهوم دنیای مدرن غرب است که واژه معادل آن یعنی «دولوپمنت» در ادبیات اقتصادی و اجتماعی به کار می‌رود (آجرلو، ۲۵:۱۳۹۰).

برای «توسعه» هم از حیث مفهومی، و هم از جهت اهداف، تعاریف متنوعی ارائه شده و هر کس کوشیده از زوایای خاصی به تعریف و تبیین آن بپردازد. در مغرب زمین فکر و اندیشه توسعه در دوره روشنگری (رنسانس) بروز و ظهور یافت و نشانه‌های آن، در عصر انقلاب صنعتی آشکار شد. با پایان یافتن جنگ جهانی دوم، مسئله توسعه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل در محافل دانشگاهی و نیز مراکز برنامه‌ریزی کشورهای مختلف جهان مطرح شد و از آنجایی که جهان پیشرفته و همچنین کشورهای عقب‌مانده در نتیجه دو جنگ جهانی و نیز فروپاشی دولت‌های استعماری، در آستانه‌ی طراحی دوباره بنای اقتصادی و اجتماعی کشورهای خود قرار گرفته بودند، لذا این مسئله که چگونه می‌توان ضمن سریع‌تر بنا کردن این نظام اقتصادی و اجتماعی، بهبود و تکامل واقعی آن را نهادینه کرد، در معرض توجه قرار گرفت و این مسئله را می‌توان مسئله مرکزی و اساسی توسعه دانست. مفهوم توسعه پس از جنگ جهانی دوم به‌عنوان جادوی دگرگونی مطرح و در فاصله‌ای کوتاه محبوبیت پیدا کرد. تصور بر این بود که این پدیده می‌تواند جوامع را به‌سوی ساحل نجات هدایت کند با فرض چنین اهمیتی توسعه به‌عنوان یکی از اهداف آرمانی جوامع و درعین حال از جمله پیچیده‌ترین مفاهیم جامعه‌شناختی است که طی زمان، معانی و رویکردهای آن دستخوش تحول شده است (رستاقی و دهقانیان، ۱۴۰۰).

¹. development

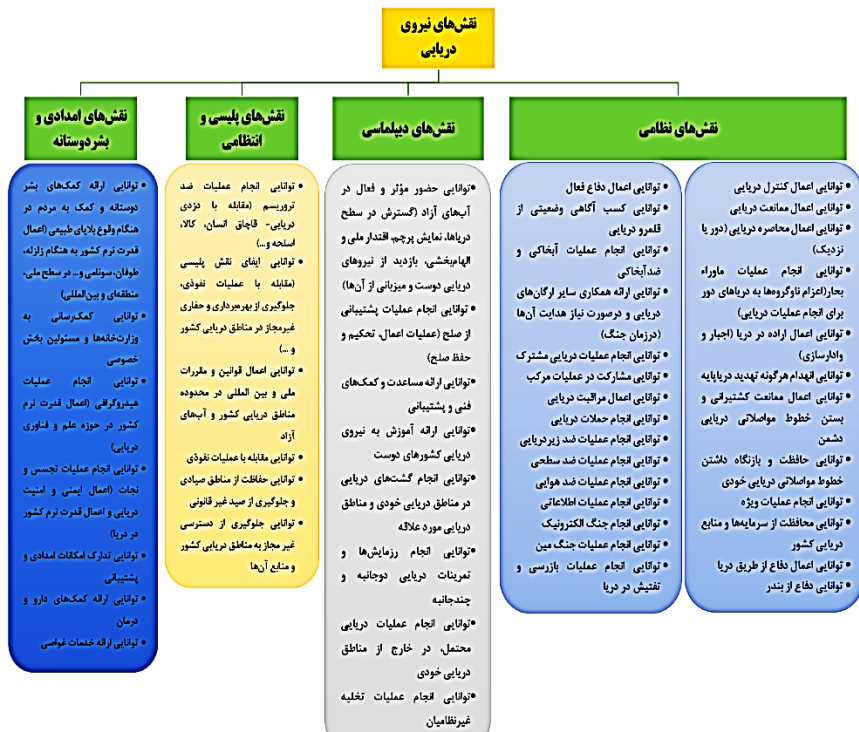
ایفای نقش توسط نیروهای دریایی سایر کشورهای جهان

گستره عملیاتی که نیروی دریایی یک کشور ممکن است در آن شرکت داشته باشند بسیار وسیع و متنوع است، از جنگ با شدت بالا در یک طرف تا کمک‌های بشردوستانه و عملیات امدادرسانی در بلایا در طرف دیگر؛ این زنجیره‌ی وسیع عملیات را می‌توان به نقش‌های مجزا تقسیم کرد که هر کدام رویکرد خاصی را برای اجرای عملیات می‌طلبند (JDP0-10, 2017). در جدول زیر نتیجه بررسی نقش‌های نیروهای دریایی پنج کشور انگلستان، آمریکا، استرالیا، هندوستان و پاکستان و نقش‌های مشترک در این نیروها نمایش داده می‌شود:

جدول (۱) مقایسه نقش‌های نیروهای دریایی چند کشور مطرح (محقق ساخته)

نام کشور	نقش‌های نیروی دریایی	نکات مشترک
انگلستان	نقش نظامی- نقش امنیت دریایی- نقش تعامل و ارتباطات بین‌المللی	نقش‌های نظامی و غیرنظامی و صلح‌آمیز، نقش دیپلماسی دریایی، نقش پلیسی انتظامی
هند	نقش‌های نظامی- نقش‌های دیپلماتیک در نیروی دریایی هند- نقش‌های پلیسی در نیروی دریایی هند	
پاکستان	نقش‌های نظامی- نقش‌های غیرنظامی و صلح‌آمیز- نقش‌های صلح‌آمیز (اقدامات بشردوستانه)- نقش‌های پلیسی- انتظامی	
آمریکا	حضور در دریاهای آزاد- بازدارندگی- کنترل دریایی- قدرت افکنی تأمین امنیت دریایی- کمک‌های بشردوستانه در مقابله با بلایای طبیعی	
استرالیا	نقش‌های نظامی- نقش‌های دیپلماتیک- نقش‌های پلیسی انتظامی	
ایران	نقش‌های نظامی- نقش دیپلماسی دریایی- نقش‌های امدادی و بشردوستانه- نقش پلیسی انتظامی	

به این ترتیب نیروی دریایی آب‌های عمیق لازم است از قابلیت‌هایی کلیدی در جهت بالا بردن قدرت مانور در دریا برخوردار باشد که شامل تحرک سامانه‌های پشتیبانی زمینی جهت حمایت از عناصر مانوری در دریا، انعطاف‌پذیری سامانه‌های پشتیبانی زمینی، هوایی و دریایی در اختیار فرمانده صحنه عملیات، فرماندهی و کنترل صحنه عملیات، تقویت حوزه استقرار در دریا تا حد ممکن، قدرت انهدام اثربخش، پشتیبانی پاسخ‌گو برای مانور، دقت آتش‌های پشتیبانی و برد کافی برای محافظت از نیروها و شکل دادن به صحنه عملیات است. با توجه به جمع‌بندی بالا مؤلفه و شاخص‌های مرتبط با ایفای نقش‌های نیروی دریایی آجا به شرح نمودار زیر خواهد بود.

تصویر (۱) ابعاد و مؤلفه‌های نقش‌های نیروی دریایی (سبّاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳۳)

پیشینه‌های پژوهش

جدول (۲) پیشینه تحقیقات انجام‌شده

کشور	اهداف	افق زمانی	روش‌شناسی‌ها
ایران	تدوین الگوی توسعه نیروی دریایی	۲۰ سال	کاربردی با روش توصیفی - تحلیلی و استفاده از آمارهای همبستگی
ایران	تبیین جایگاه دریا در راهبردهای دفاعی ج.ا.ا. و ارائه راه‌کارهای الزامات تحقق آن	۱۵ سال	کاربردی با روش توصیفی - تحلیلی
ایران	بررسی تأثیر عوامل ژئوپلیتیک دریایی عمان و شمال اقیانوس هند بر تدوین راهبردهای عملیاتی نداجا	۱۵ سال	روش تحلیلی - توصیفی و موردی - زمینه‌ای
آمریکا	تدوین استراتژی همکاری برای نیروی دریایی قرن بیست و یکم	۱۵ سال	روش تحلیلی - توصیفی و موردی - زمینه‌ای

روش‌شناسی پژوهش

الف: نوع تحقیق

به دلیل این که تحقیق حاضر با استفاده از زمینه و بستر شناختی و معلوماتی که از طریق تحقیقات بنیادی فراهم شده در جستجوی دست‌یابی به یک هدف عملی است که همان حل مسئله و تدوین راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا محسوب می‌شود، از حیث ماهیت و هدف از نوع کاربردی است که می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برای ارتقاء قدرت دریایی شود. علاوه بر این، با توجه به این که نتایج این تحقیق در سطح این نیرو کاربرد داشته و دستاوردهای علمی آن می‌تواند در زمینه توسعه نداجا مورد استفاده قرار گیرد، این پژوهش از نوع توسعه‌ای نیز هست. در نتیجه این پژوهش از نوع کاربردی- توسعه‌ای است.

ب: روش و رویکرد تحقیق

با توجه به این که در این پژوهش توصیف منظم و نظام‌دار نقش‌های نیروی دریایی انجام شده و ویژگی‌ها و صفات آن مورد مطالعه قرار گرفته است و از طرفی به دلیل آن که پژوهشگران داده‌های کمی و کیفی پژوهش را به صورت برنامه‌ریزی شده و باهدف توسعه و شناخت عمیق در یک فرایند چند مرحله‌ای، گردآوری، تجزیه و تحلیل و ترکیب نموده، رویکرد تجزیه و تحلیل داده‌ها آمیخته (کمی و کیفی) است. در نتیجه این تحقیق از نوع توصیفی- تحلیلی با رویکرد آمیخته است.

پ: جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق در سه طبقه با مشخصات زیر انتخاب شده‌اند:
 الف) خبرگان منتخب از ستاد کل نیروهای مسلح و ستادهای آجا و نداجا، به منظور انجام مصاحبه و در انتهای تحقیق اعتبارسنجی نتایج راهبردها؛
 ب) صاحب نظران علمی منتخب از مراکز علمی- پژوهشی و دانشگاه‌های آجا؛
 پ) کارشناسان آشنا با موضوع پژوهش، منتخب از ستادهای فرماندهی آجا، نداجا و ندسا، مناطق عملیاتی نداجا و همچنین وزارت امور خارجه و سازمان بنادر و دریانوردی که در توزیع پرسش‌نامه از آن‌ها استفاده شده است؛ در مجموع تعداد این افراد ۷۰ نفر برآورد شد و به صورت تمام شمار به عنوان حجم نمونه در نظر گرفته شده‌اند. گردآوری داده‌ها در این پژوهش با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی به صورت ترکیبی انجام شده است. در پژوهش حاضر، پس از آن که از طریق فیش‌برداری از مطالعات

کتابخانه‌ای و جلسات طوفان مغزی و خبرگی، داده‌های کیفی شامل مبانی نظری تدوین راهبرد، محیط‌شناسی و مبانی نظری ایفای نقش‌های نداجا تدوین شد، با استفاده از فنون تحلیل محتوا و تحلیل عاملی این داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که این فرایند طی سه گام زیر انجام شد:

الف) گام اول: دسته‌بندی اطلاعات شامل پالایش، تلخیص و نمایش داده‌ها

ب) گام دوم: پردازش داده‌ها شامل تعیین واگرایی و هم‌گرایی داده‌ها

ج) گام سوم: قضاوت و تصمیم‌گیری در مورد داده‌ها و استخراج شاخص‌های نهایی همچنین به‌منظور ارزیابی کمی عوامل محیط داخلی و خارجی سازمان و تعیین عوامل کلیدی آن‌ها (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها) با استفاده از پرسشنامه و بهره‌گیری از آمار توصیفی و شاخص‌های تمایل مرکزی نظیر انواع میانگین، میانه، نما و ... و همچنین شاخص‌های پراکندگی نظیر واریانس، انحراف معیار و ... و تجزیه و تحلیل کمی، این عوامل احصاء و با ترسیم جداول ارزیابی عوامل داخلی (IFE^۱) و خارجی (EFE^۲) و نمودار ارزیابی آن‌ها موقعیت راهبردی نداجا در ایفای نقش‌های خود تعیین و پس از آن بر اساس موقعیت به دست آمده در ماتریس تعیین موقعیت راهبردی ماتریس‌های زوجی تشکیل شده و در نهایت با مقایسه آن‌ها با یکدیگر راهبردهای بخشی و در نهایت راهبردهای اصلی تحقیق تدوین شده‌اند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌های جمعیت شناختی

در این پژوهش به‌منظور شناسایی ویژگی‌های جامعه آماری، در ابتدای پرسش‌نامه با طرح سه سؤال در خصوص میزان تحصیلات، سنوات خدمت و میزان آشنایی با مسائل راهبردی حوزه دریا، اطلاعات موردنظر جمع‌آوری و با تنظیم جداول فراوانی، تعیین فراوانی پاسخ‌ها و تعیین درصد اطلاعات جامعه به شرح زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت:

1. Internal Factors Evaluation

2. External Factors Evaluation

جدول شماره (۳) داده‌های جمعیت شناختی

تحصیلات	فراوانی	درصد	سنوات خدمت	فراوانی	درصد	آشنایی با مسائل راهبردی دریایی	فراوانی	درصد
کارشناسی ارشد	23	32.9%	۲۵-۲۰	۲۳	۳۲.۹%	متوسط	۱۴	۲۰%
دانشجوی دکتری	14	20.0%	۳۰-۲۶	25	35.7%	زیاد	۴۵	۶۴.۳%
دکتری و بالاتر	33	47.1%	بیش از ۳۰	22	31.4%	خیلی زیاد	۱۱	۱۵.۷%
جمع کل	70	۱۰۰%	جمع کل	70	۱۰۰%	جمع کل	70	۱۰۰%

بر اساس داده‌های جدول بالا کلیه اعضای جامعه آماری دارای تحصیلات عالی و ۶۷/۱٪ آن‌ها بیش از ۲۶ سال سابقه خدمت در نیروهای مسلح دارند همچنین اکثر قریب به اتفاق آن‌ها یعنی ۸۰٪ به میزان زیاد و خیلی زیاد با مسائل راهبردی دریایی آشنایی داشته که این موضوع بیانگر روایی و پایایی جامعه نمونه است.

تدوین راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا

در این پژوهش تدوین راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا طی مراحل زیر انجام شده است: مرحله نخست: محیط‌شناسی، احصاء عوامل کلان داخلی و خارجی مؤثر بر توسعه نقش‌های نداجا و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه نقش‌های نداجا؛ مرحله دوم: این مرحله طی چهار گام انجام شده که شامل گام اول: تشکیل جدول IFE و EFE گام دوم: تعیین موقعیت و اقدام راهبردی^۱ گام سوم: تشکیل ماتریس‌های زوجی و گام چهارم: تعیین راهبردها است.

گام اول تشکیل جدول IFE و EFE

در گام اول محیط دریای خزر، خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند و همچنین تهدیدهای نظامی و ویژگی‌های اقتصادی، سیاسی و ... این مناطق به‌عنوان محیط خارجی و حوزه‌های جغرافیایی، جمعیتی، فرهنگی اجتماعی، نظامی، سیاسی و اقتصادی قلمرو حاکمیتی ج.ا.ایران به‌عنوان محیط داخلی مورد مطالعه قرار گرفته است. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های محیط‌شناسی ۴۵ عامل کلان در محیط خارجی و ۸۹ عامل کلان در محیط داخلی احصاء شد که پس از برگزاری پنل خبرگی و جرح و تعدیل عوامل، درنهایت ۱۸ عامل کلان خارجی و ۳۶ عامل کلان داخلی مورد توافق قرار گرفت.

1. SPACE (Strategic Position & Action Evaluation)

در گام دوم، با توجه به عوامل کلان احصاء شده، دو پرسش نامه جداگانه با توجه به عوامل خارجی و داخلی تهیه و توسط جامعه آماری مورد پرسش قرار گرفتند. به این ترتیب که در ابتدا صحت عوامل انتخاب شده از ایشان سؤال و در ادامه از آنان خواسته شد در صورت پاسخ مثبت، نقش هر عامل (فرصت، تهدید، قوت و ضعف) در توسعه نقش‌های نداجا را تعیین و در نهایت میزان اهمیت هر عامل را با استفاده از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت مشخص کنند. تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه‌ها به شرح زیر است:

تعیین نقاط قوت و ضعف

با توجه به پاسخ پرسش‌شوندگان و اعداد به‌دست‌آمده از میانگین محاسبه شده از میزان اهمیت عوامل داخلی مشاهده شد که میزان انحراف از استاندارد چهار عامل با میانگین اهمیت کلی عوامل (۴/۴۵۵) اختلاف معنادار داشته و این موضوع بیانگر آن است که این عوامل در ایفای نقش‌های نداجا قابل اعتنا نبوده و می‌توان آن‌ها را حذف کرد. در خصوص سایر عوامل می‌توان اذعان داشت، اکثریت قاطع پرسش‌شوندگان معتقدند که عوامل مورد نظر به درستی احصاء شده، به این ترتیب از تعداد ۳۶ عامل داخلی انتخاب شده ۲۲ عامل در نقش قوت و ۱۰ عامل در نقش ضعف در توسعه نقش‌های نداجا تأثیرگذارند و چهار عامل نیز به دلیل کسب میانگین پایین در میزان اهمیت حذف شده‌اند. نقاط قوت و ضعف نهایی احصاء شده به شرح جداول زیر هستند.

جدول شماره (۴) نقاط قوت احصاء شده

ردیف	قوت‌ها (Strengths)
S1	مزیت‌های ژئوپلیتیکی موجود در کشور
S2	برخورداری از بنادر متعدد با ظرفیت‌های تخلیه و بارگیری متنوع در شمال و جنوب کشور
S3	ظرفیت مناسب سواحل مکران و دریای خزر جهت توسعه بنادر موجود و ساخت بنادر جدید
S4	ظرفیت‌های بالای جغرافیایی کشور برای مشارکت در طرح‌های اقتصادی بین‌المللی و منطقه‌ای مانند انتقال انرژی و تجارت ترانزیتی
S5	تأکید مقام معظم رهبری بر فرهنگ‌سازی به‌عنوان زیرساخت اساسی در توسعه دریا محور
S6	برخورداری از میزان بالای جمعیت جوان در ج.ا.ایران
S7	دین‌باوری و وجود روحیه ایثار و ملی‌گرایی در بین کارکنان نداجا
S8	اولویت‌دهی مقام معظم رهبری به مسائل اقتصادی در سیاست‌های کلی نظام در برنامه هفتم توسعه اقتصادی و تأکید بر توسعه اقتصادی دریا محور
S9	توجه ویژه به صنایع دریایی در قانون توسعه و حمایت از آن
S10	وجود معادن غنی تأمین‌کننده مواد اولیه موردنیاز صنایع دریایی در کشور
S11	وجود ظرفیت‌های بالای اشتغال‌زایی در صنایع دریایی

ردیف	قوت‌ها (Strengths)
S12	توانمندی بالای صنعت دریایی با اتکا به دانش بومی
S13	ظرفیت بالای نداجا در حوزه دیپلماسی دریایی
S14	وجود تجارب ارزشمند هشت سال دفاع مقدس
S15	وجود مقام معظم رهبری به‌عنوان فرمانده کل قوا
S16	توانایی حضور نیروی دریایی در آب‌های آزاد و اقیانوس‌های جهان و نمایش پرچم
S17	قابلیت همکاری نداجا با کلیه سازمان‌های نظامی و غیرنظامی دریایی کشور در ایفای نقش‌های خود
S18	توانمندی ساخت سلاح و تجهیزات عمده موردنیاز نداجا (یگان‌های شناور سطحی و زیرسطحی، موشکی، پهپاد و تجهیزات جنگال و ...) در صنایع داخلی
S19	عضویت نداجا در سمپوزیوم IONS و بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در آن برای ایفای نقش‌های خود
S20	توانایی مشارکت نیروی دریایی در انجام فعالیت‌های بین‌المللی بشردوستانه
S21	وجود ظرفیت‌های مناسب در نداجا در تأمین منافع ملی در محیط بین‌الملل با ایفای نقش‌های خود
S22	توانایی برگزاری تمرینات دریایی مشترک با کشورهای همسو و هم‌پیمان توسط نداجا

جدول شماره (۵) نقاط ضعف احصاء شده

ردیف	ضعف‌ها (weaknesses)
W1	تراکم پایین جمعیتی در سواحل جنوبی
W2	پایین بودن شاخص‌های کلیدی توسعه انسانی در مناطق جنوبی کشور
W3	بالا بودن نرخ رشد تورم و پایین بودن نرخ رشد اقتصادی در کشور
W4	استمرار تحریم‌های اقتصادی علیه ج.ا.ایران
W5	تکمیل نبودن زیرساخت‌های ارتباطی و حمل‌ونقل ریلی، جاده‌ای و فرودگاهی بنادر و پسرکرانه آن‌ها
W6	وابستگی صنایع دریایی به واردات بعضی از مواد اولیه موردنیاز صنایع دریایی
W7	ضعف مراکز علمی و صنعتی (دولتی و خصوصی) در آشنایی با ظرفیت‌های اقتصادی توسعه دریا محور
W8	به‌روز نبودن فناوری‌های کشور در حوزه صنایع دریایی
W9	عدم باور جدی سیاست‌گذاران کشور به توسعه دریا محور و اجرای ناقص راهبردهای بلندمدت در این حوزه
W10	عدم تناسب کامل سامانه‌ها و تجهیزات نداجا با مأموریت‌های عملیاتی مورد انتظار

تعیین فرصت‌ها و تهدیدها

با توجه به پاسخ پرسش‌شوندگان و اعداد به دست آمده از میانگین محاسبه شده از میزان اهمیت عوامل خارجی مؤثر در ایفای نقش‌های نداجا، مشاهده می‌شود؛ میزان انحراف از استاندارد که دو عامل با میانگین کلی عوامل، (۴/۳۷۹) اختلاف معنادار داشت و این موضوع بیانگر آن است که این عوامل در توسعه نقش‌های نداجا قابل اعتنا نیست و می‌توان آن‌ها را حذف کرد. در خصوص سایر عوامل می‌توان اذعان داشت که اکثریت قاطع پرسش‌شوندگان معتقدند عوامل موردنظر به‌درستی احصاء شده و به‌این‌ترتیب از تعداد ۱۸ عامل خارجی انتخاب شده، ۸ عامل در نقش فرصت و ۸ عامل در نقش تهدید بر ایفای نقش‌های نداجا تأثیرگذارند. دو عامل نیز به دلیل کسب میانگین پایین در میزان اهمیت حذف شده‌اند. فرصت‌ها و تهدیدهای نهایی احصاء شده به شرح جداول زیر هستند.

جدول شماره (۶) فرصت‌های احصاء شده

ردیف	فرصت‌ها (Opportunity)
O1	وجود چهار آبراه راهبردی (هرمز، مالاکا، باب‌المندب و سوئز) و بخشی از بیضی انرژی در حوزه مسئولیتی نداجا
O2	وجود اشتراکات فراوان فرهنگی، تاریخی و دینی زمینه‌ساز تعامل دریایی با دیگر کشورهای منطقه
O3	انعقاد پیمان‌های اقتصادی با برخی از کشورهای دارای نیروی دریایی قدرتمند مانند چین و روسیه
O4	وابستگی تعدادی از کشورهای همسایه شمالی و شرقی به مسیرهای دریایی ج.ا.ایران جهت تجارت دریایی و انتقال انرژی خود
O5	عبور بخش عمده مسیرهای کشتیرانی مرتبط با انتقال انرژی جهان از حوزه مسئولیتی نداجا و وابستگی امنیت اقتصادی دنیا به این منطقه
O6	روابط سیاسی مناسب بین ایران، چین و روسیه و وجود ظرفیت‌های توسعه همکاری‌های سیاسی
O7	تعامل مناسب نداجا و تعدادی از نیروهای دریایی همسایه در حوزه‌های آموزشی و عملیاتی
O8	تمایل برخی کشورهای منطقه به برگزاری رزمایش‌های مرکب دریایی با نداجا و شرکت در رویدادهای نظامی مشترک

جدول شماره (۷) تهدیدهای احصاء شده

ردیف	تهدیدها (Threats)
T1	محدودیت‌های ایجاد شده در برقراری تعامل دریایی با ج.ا.ایران ناشی از اختلافات سیاسی و ایدئولوژیک بین ایران و بعضی از کشورهای منطقه و جهان
T2	حضور و تأثیرگذاری کشورهای فرامنطقه‌ای در فضای سیاسی بعضی کشورهای منطقه و ترویج سیاست ایران هراسی و عدم برقراری ارتباط با ج.ا.ایران
T3	تمایل کشورهای همسایه ج.ا.ایران به برقراری ارتباط نزدیک به قدرت‌های بزرگ به منظور ایجاد مکمل قدرت برای خود و حضور ناوگان دریایی فرامنطقه‌ای در حوزه مأموریتی نداجا
T4	نامشخص بودن رژیم حقوقی دریای خزر
T5	عدم قطعیت در فضای ژئوپلیتیکی منطقه غرب آسیا
T6	پشتیبانی و تأمین تروریست دریایی (دزدی دریایی، تفکرات تکفیری و ...) توسط گروه‌های غیردولتی منطقه
T7	شکل‌گیری معمای امنیت و مسابقه تسلیحاتی در کشورهای منطقه
T8	انجام حملات با منشأ ناشناس به شناورهای غیرنظامی ج.ا.ایران

گام دوم تعیین موقعیت و اقدام راهبردی

در گام دوم، با توجه به احصاء نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای تأثیرگذار در توسعه نقش‌های نداجا و اعداد به دست آمده از میزان اهمیت آن‌ها در وضعیت فعلی و مطلوب که از پرسش‌نامه به دست آمد، جداول ارزیابی عوامل داخلی و خارجی تشکیل و نمرات موزون آن‌ها در وضعیت فعلی و مطلوب حاصل شد. در ادامه به منظور تعیین موقعیت راهبردی نداجا در توسعه نقش‌های خود، با جمع نمره موزون قوت‌ها و ضعف‌ها از جدول ارزیابی عوامل داخلی و نیز جمع نمره موزون فرصت‌ها و تهدیدها از جدول ارزیابی عوامل خارجی، اعداد به دست آمده عبارتند از:

حاصل جمع نمره موزون جدول ارزیابی عوامل داخلی

برای موقعیت فعلی IFE نمره وزن‌های موزون

۲/۸۵۲۱

حاصل جمع نمره موزون جدول ارزیابی عوامل خارجی

برای موقعیت فعلی EFE نمره وزن‌های موزون

۲/۴۷۶۲

در محور مختصات، روی محور عمودی که در ریاضیات به آن محور Y گفته می‌شود، عوامل محیطی داخلی یعنی ضعف‌ها و قوت‌ها و روی محور افقی که در ریاضیات به آن محور X گفته می‌شود، عوامل محیطی خارجی یعنی فرصت‌ها و تهدیدات قرار می‌گیرند. پس از تعیین نتیجه نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی و مشخص شدن امتیاز موزون

نهایی آن‌ها در ماتریس‌ها، به‌منظور تعیین موقعیت (وضعیت و جایگاه فعلی) و برای تدوین و فرموله کردن راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا، امتیازات فوق را روی محورهای مختصات دکارتی برابر (تصویر ۲) مشخص کرده و نقطه حاصل از تقاطع این دو عدد را به دست می‌آوریم. این نقطه وضعیت و موقعیت فعلی ما را در این حوزه نشان می‌دهد و در نمودار با حرف A مشخص شده است.

تعیین موقعیت وضعیت مطلوب

مانند حالت قبل جهت تعیین موقعیت راهبردی وضعیت مطلوب بر روی محور مختصات دکارتی باید از جداول ارزیابی عوامل داخلی نمره نهایی را از حاصل جمع نمره موزون ضعف‌ها و قوت‌ها و از جدول ارزیابی عوامل خارجی نمره نهایی را از حاصل جمع نمره موزون فرصت‌ها و تهدیدها به دست آورد.

حاصل جمع نمره موزون جدول ارزیابی عوامل داخلی

برای موقعیت مطلوب IFE نمره وزن‌های موزون

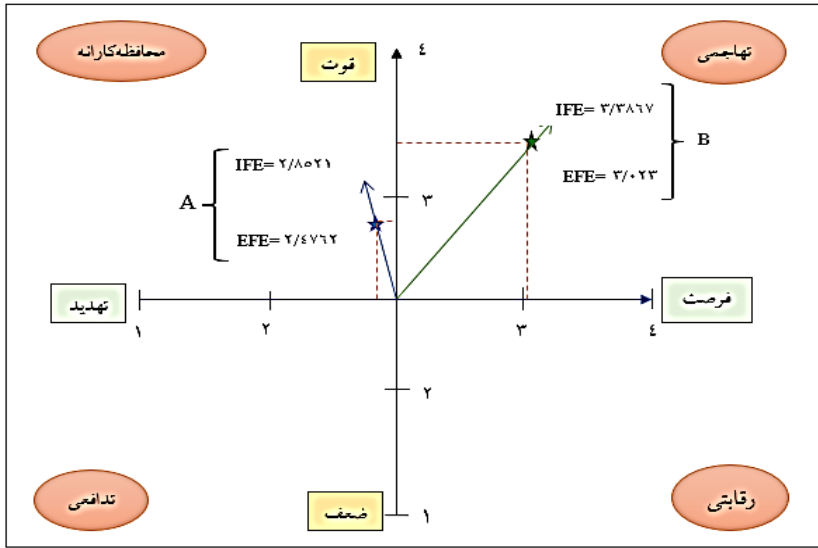
۳/۳۸۶۷

حاصل جمع نمره موزون جدول ارزیابی عوامل خارجی

برای موقعیت مطلوب EFE نمره وزن‌های موزون

۳/۰۲۳

همانند مرحله قبل در محور مختصات، روی محور عمودی (محور Y) عوامل محیطی داخلی یعنی ضعف‌ها و قوت‌ها و روی محور افقی (محور X) عوامل محیطی خارجی یعنی فرصت‌ها و تهدیدها قرار می‌گیرند. پس از تعیین نتیجه نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی و مشخص شدن امتیاز موزون نهایی آن‌ها در ماتریس‌ها به‌منظور تعیین موقعیت (وضعیت و جایگاه مطلوب) و برای تدوین و فرموله کردن ایفای نقش‌های نداجا امتیازات فوق را روی محورهای مختصات دکارتی برابر شکل (۲) مشخص کرده و نقطه حاصل از تقاطع این دو عدد را به دست می‌آوریم. این نقطه وضعیت و موقعیت مطلوب ما را در این حوزه نشان می‌دهد و در نمودار با حرف B نمایش داده شده است.

تصویر شماره (۲) ماتریس موقعیت راهبردی نداجا

بررسی ماتریس بالا نشان‌دهنده آن است که موقعیت راهبردی نداجا در ایفای نقش‌های چهارگانه خود در ناحیه محافظه‌کارانه معطوف به قوت قرار گرفته و این بدان معناست که در محیط داخلی نقاط قوت بیشتری نسبت به نقاط ضعف وجود دارد و از طرفی در محیط خارجی هم تهدیدهای نسبتاً کمی هست که می‌بایست برآورد دقیقی از آن‌ها تهیه شود تا ضمن پیشگیری از بروز غافلگیری راهبردی نداجا در توسعه نقش‌های خود، با تکیه بر نقاط قوت داخلی و بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در محیط بین‌الملل، از تهدیدها احتراز و نقاط ضعف را پوشش داد. در این راه، اقدامات نداجا می‌بایست هوشمندانه و متفکرانه، مبتنی بر رقابت صحیح، همراه با طرح‌های علمی باشد تا توسعه نقش‌های نداجا در مسیر صحیح خود قرار گیرد.

از طرفی نقطه مطلوب در این نمودار نشان می‌دهد که وضعیت تهاجمی ج.ا.ایران تقریباً به نسبت نزدیک به نقاط قوت‌ها و فرصت‌ها است. بنابراین، راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا می‌بایست بیشتر بر ظرفیت‌ها و امکانات داخلی معطوف باشد و با تکیه بر نقاط قوت خود و بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در محیط پیرامونی و بین‌الملل، نقاط ضعف را کاهش و با تهدیدها مقابله کرده و از طریق اقدام مؤثر در ایفای نقش‌های خود موجبات توسعه روزافزون این نیرو را فراهم کند.

گام سوم: تشکیل ماتریس‌های زوجی

الف. با توجه به چهار دسته استراتژی احصا شده در ماتریس سوات (شامل استراتژی‌های WT, WO, ST, SO) و با توجه به منطقه قرارگیری در ماتریس داخلی و خارجی، آن دسته از گزاره‌ها را جهت ارزیابی و انتخاب در ماتریس استراتژیک کمی انتخاب می‌کنیم که مربوط به منطقه تعیین شده در ماتریس داخلی و خارجی باشند. بدیهی است که در انتها از تجمیع گزاره‌ها برای مبنای عناصر تدوین راهبرد (اهداف، وسیله و روش) راهبردهای ایفای نقش‌های نداجا می‌شوند.

گام چهارم: تعیین راهبردهای اصلی

در این پژوهش به منظور رسیدن به وضع مطلوب، با استفاده از عوامل برترساز (قوت‌ها و فرصت‌ها) و نیز به منظور رفع ضعف‌ها و پاسخ به تهدیدها، راهبردهای توسعه نقش‌های نداجا تدوین می‌شوند. در ادامه پس از مقایسه دویه‌دو عاملین مربوط به عوامل داخلی و خارجی راهبردهای مدنظر ارائه شدند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

تعیین راهبردهای اصلی: پس از طی مراحل فوق ۱۷ راهبرد بخشی توسعه نقش‌های نداجا احصاء و در جلسه خبرگی با حضور شش نفر از استادان و صاحب‌نظران حوزه مدیریت راهبردی و متخصصان حوزه دریایی، راهبردهای مدنظر موردبررسی و واکاوی دقیق قرار گرفت تا با ترکیب، تقلیل یا پیشنهاد و ارائه راهبردهای جدید، راهبردهای اصلی تدوین شوند. با اعمال نظر و بازنویسی و همسان‌سازی راهبردها با موضوع تحقیق و بررسی پیشنهادهای مطرح شده در جلسه خبرگی نهایتاً ۸ راهبرد اصلی بر اساس ۴۸ عامل منتخب رساله (۲۲ عامل قوت، ۱۰ عامل ضعف، ۸ عامل فرصت و ۸ عامل تهدید) با تکیه بر راهبردهای بخشی ارائه شده، احصاء شدند. جدول شماره (۸) راهبردهای اصلی احصاء شده برای توسعه نقش‌های نداجا را نشان می‌دهد. همچنین به منظور افزایش درک مفهومی راهبردهای احصاء شده، برای هر راهبرد یک عنوان به اختصار انتخاب شده است.

جدول (۸) راهبردهای اصلی

ردیف	عنوان راهبرد	شرح راهبرد اصلی
۱.	تشکیل ائتلاف دریایی با همسایگان فعالیت‌های غیرمجاز دریایی به‌منظور عدم اتکا کشورهای منطقه به حضور نیروهای فرمانطقه‌ای با بهره‌گیری از اشتراکات فرهنگی، تاریخی و دینی و IONS و نیز ظرفیت‌های علمی، فنی و عملیاتی نداجا و صنایع داخلی کشور در راستای تأمین امنیت منطقه توسط کشورهای ساحلی و نیز ارتقاء توانمندی‌های نداجا جهت انجام عملیات فراساحل (نظامی و غرب آسیا ^۱)	تشکیل ائتلاف دریایی با همسایگان فعالیتهای غیرمجاز دریایی به‌منظور عدم اتکا کشورهای منطقه به حضور نیروهای فرمانطقه‌ای با بهره‌گیری از اشتراکات فرهنگی، تاریخی و دینی و IONS و نیز ظرفیت‌های علمی، فنی و عملیاتی نداجا و صنایع داخلی کشور در راستای تأمین امنیت منطقه توسط کشورهای ساحلی و نیز ارتقاء توانمندی‌های نداجا جهت انجام عملیات فراساحل (نظامی و غرب آسیا ^۱)
۲.	توسعه اقتصادی دریا محور	توسعه اقتصادی دریا محور و افزایش تراکم جمعیت در شهرهای ساحلی و ارتقاء شاخص‌های کلیدی توسعه در این مناطق با بهره‌گیری از ظرفیت‌های اشتغال‌زایی صنایع دریایی و جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با استفاده از ظرفیت‌های نداجا در مشارکت در اجرای طرح‌های ملی توسعه‌ای (مردم یاری)
۳.	برقراری صلح و ثبات در منطقه	همکاری در برقراری صلح و ثبات و تثبیت فضای ژئوپلیتیکی منطقه غرب آسیا و اقیانوس هند با جلب نظر مسئولان سیاست خارجی کشور به مزیت‌های ژئوپلیتیکی خطوط ساحلی و گسترش روابط با کشورهای منطقه با به‌کارگیری ظرفیت‌های نداجا در برگزاری رزمایش‌های مرکب صلح و دوستی با مشارکت کشورهای ذکرشده با محوریت نداجا (دیپلماسی دریایی)
۴.	توسعه بنادر و پسرکانه‌ها	ساخت بنادر نسل جدید و توسعه بنادر موجود با استانداردهای بین‌المللی، تکمیل زیرساخت‌های ارتباطی منتهی به بنادر و پسرکانه‌ها به‌منظور شرکت در طرح‌های انتقال انرژی و کالای کشورهای آسیای میانه، با جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و تأمین امنیت سرمایه‌گذاری با بهره‌گیری از ظرفیت‌های نداجا در تأمین امنیت سواحل و دریاهای خطوط مواصلاتی دریایی (عمومی)
۵.	توسعه سواحل مکران	توسعه سواحل مکران به‌منظور ایجاد جذابیت‌های لازم جهت زندگی در شهرهای ساحلی، با جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی از کشورهای همسایه جنوبی با جلب نظر مسئولین سیاسی و اقتصادی کشور به مزیت‌های ژئوپلیتیکی شهرهای ساحلی؛ (مردم یاری)
۶.	حضور عملیاتی در فراساحل	کسب توانمندی اجرای مأموریت‌های عملیاتی در فراساحل به‌عنوان نیروی دریایی اقیانوسی، از طریق ساخت و خرید تجهیزات عمده موردنیاز و برقراری تعامل عملیاتی و آموزشی با کشورهای دوست و همسوس، با تکیه بر توانمندی‌های داخلی و بهره‌گیری از ارتباط سیاسی و اقتصادی با کشورهای ذکرشده؛ (نظامی)
۷.	کاهش آثار تحریم‌های اقتصادی	کاهش آثار تحریم‌های اقتصادی با بهره‌گیری از موقعیت گذرگاهی کشور و مشارکت در طرح‌های اقتصادی بین‌المللی انتقال کالا و انرژی با اجرای سیاست‌های تنش‌زدایی، رفع سوءتفاهم در عرصه بین‌الملل و مقابله با پدیده ایران هراسی با فعالیت بیشتر دستگاه دیپلماسی و به‌کارگیری ظرفیت‌های دیپلماسی دریایی نداجا؛ (دیپلماسی دریایی)
۸.	ساخت تجهیزات عمده موردنیاز	جلب مشارکت مراکز علمی، صنعتی و شرکت‌های دانش‌بنیان در ساخت تجهیزات موردنیاز نداجا جهت انجام عملیات فراساحل در اقیانوس‌ها از طریق آشنا کردن هرچه بیشتر آنان با ظرفیت‌ها و نیازمندی‌های تجهیزاتی نداجا و فرصت‌های اقتصادی در حوزه صنایع دریایی؛ (نظامی)

¹ Naval Alliance Of West Asian Muslim Countries (NAWMC)

پیشنهادها

پیشنهادهای سازمان‌های لشکری

۱. ستاد کل نیروهای مسلح و ستاد فرماندهی آجا با همکاری وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح مصوبات لازم در خصوص سرعت بخشیدن به ساخت و یا خرید تجهیزات عمده مورد نیاز نداجا را به عمل آورده و با تکیه بر توانمندی‌های داخلی و بهره‌گیری از ارتباط سیاسی و اقتصادی با کشورهای دوست و هم‌پیمان و برقراری تعامل عملیاتی و آموزشی با کشورهای ذکر شده موجبات حضور عملیاتی مورد انتظار نداجا در فراساحل را فراهم نماید.
۲. نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با همکاری وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح اقدام لازم در خصوص جلب مشارکت مراکز علمی، صنعتی و شرکت‌های دانش‌بنیان را به عمل آورده و ضمن آشنا کردن آنان با ظرفیت‌ها و نیازمندی‌های تجهیزاتی نداجا و فرصت‌های اقتصادی صنایع دریایی ساخت تجهیزات عمده مورد نیاز نداجا را جهت حضور عملیاتی در فراساحل در دستور کار قرار دهد.
۳. نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران با سیاست‌گذاری ستاد کل نیروهای مسلح و آجا با همکاری وزارتخانه‌های دفاع و امور خارجه با تکیه بر اشتراکات فرهنگی تاریخی و دینی و همچنین ظرفیت‌های موجود در IONS ضمن افزایش تعامل با همسایگان دریایی در سواحل جنوبی، پیشنهاد تشکیل ائتلاف دریایی کشورهای مسلمان غرب آسیا را ارائه کند تا امنیت خطوط مواصلاتی منطقه از این طریق توسط کشورهای منطقه تأمین شود.
۴. ستاد کل نیروهای مسلح و ستاد آجا با همکاری وزارت امور خارجه و با تکیه بر ظرفیت‌های دیپلماسی دریایی نداجا و اقدام به تقویت تعامل سیاسی و نظامی با کشورهای همسایه در خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند نموده و با طراحی و برگزاری رزمایش‌های مرکب دریایی و نمایش توانمندی‌های داخلی با همکاری کشورهای منطقه صلح و ثبات در منطقه را برقرار نماید.
۵. وزارت امور خارجه با اجرای سیاست‌های تنش‌زدایی، سوء تفاهم‌های موجود در عرصه بین‌الملل را مرتفع کند و به این ترتیب ضمن مقابله با ایران‌هراسی و استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی دریایی و اقتصاد دریا محور نداجا و نیز بهره‌گیری از موقعیت گذرگاهی و مزیت‌های ژئوپلیتیکی کشور و همچنین شرکت در طرح‌های اقتصادی بین‌المللی اقدام لازم در خصوص کاهش آثار تحریم‌های اقتصادی را به عمل آورد.

۶. وزارت امور خارجه با برقراری تعامل با کشورهای آسیای میانه، نظر آنان در خصوص احیای خط انتقال انرژی شمال به جنوب را جلب کرده و ستاد توسعه سواحل مکران با همکاری سایر وزارتخانه‌های ذی‌ربط و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی اقدام لازم در خصوص توسعه بنادر و پسرانه‌ها و نیز راه‌های مواصلاتی به بنادر را در دستور کار قرار دهد. در همین راستا نداجا نسبت به تأمین امنیت سرمایه‌گذاری، سواحل و خطوط مواصلاتی انتقال انرژی اقدام می‌کند.

۷. وزارتخانه‌های اقتصاد و دارایی، صنعت و معدن و مسکن، راه و شهرسازی با همکاری یکدیگر و جذب سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی و فعال‌سازی ظرفیت‌های اشتغال‌زایی صنایع دریایی و اقتصاد دریامحور و نیز استفاده از ظرفیت‌های نداجا در اجرای طرح‌های ملی، نسبت به ارتقاء شاخص‌های کلیدی توسعه و افزایش تراکم جمعیتی در شهرهای ساحلی اقدام کند.

قدردانی:

از همه خبرگان و استادانی که در طول پژوهش، محققان را در گردآوری، تجزیه و تحلیل داده‌ها و اعتبارسنجی یافته‌های پژوهش یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

منابع

- احمدی لغورکی، بهزاد. و میررضوی، فیروزه. (۱۳۸۸). راهنمای منطقه خزر و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز جنوبی، تهران: انتشارات ابرار معاصر.
- افشاری سیستانی، ایرج. (۱۳۸۹). خلیج فارس و کشورهای جنوبی آن، تهران: انتشارات قلم آشنا.
- الو، جوزف. و دراگر، پیتر. (۱۳۹۵). مدیریت اثربخش در عمل، ترجمه علی جلالی فراهانی، تهران: انتشارات پندار تابان.
- امیرکیبیری، علی رضا. (۱۳۹۴). مدیریت استراتژیک، چاپ ششم، تهران: انتشارات نگاه.
- آر دیوید، فرد. (۱۳۹۶). مدیریت استراتژیک، ترجمه محمد تقی زاده، تهران: انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی.
- برایسون، جان. (۱۳۹۲). برنامه ریزی استراتژیک در سازمان های دولتی، عمومی و غیرانتفاعی، ترجمه مهدی خادمی گراشی، تهران: انتشارات آریانا قلم.
- پورصادق، ناصر. (۱۳۹۴). مدیریت منابع انسانی پیشرفته با رویکرد استراتژیک، تهران: انتشارات واژگان.
- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۹۶). اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
- ربیعی، حسین. و حیدری، جهانگیر. (۱۳۹۳). تحلیل و تبیین عوامل اثرگذار بر پویای ژئوپلیتیک منطقه ای و فرامنطقه ای قطر، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین الملل. ۶ (۱۶). ۱۳۵-۱۰۳
- سیّاری، حبیباله. و خانزادی، حسین. (۱۳۹۴) تنگه های راهبردی جهان، تهران: انتشارات مرکز مطالعات راهبردی نداجا.
- سیّاری، حبیباله. و طحانی، غلامرضا. (۱۳۹۴). راهبردهای قدرت دریایی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- سیّاری، حبیباله. و همکاران. (۱۳۹۳) رساله گروهی دانشجویان دوره ۱۸ دفاع ملی با عنوان الگوی توسعه نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران: دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- شهلائی، ناصر. (۱۳۹۸). خطوط راهنمای تدوین ارکان جهت ساز، تهران: انتشارات دافوس آجا.

- شهلائی، ناصر. و ولی‌وند زمانی، حسین. (۱۳۹۸). نظریه‌های راهبردی، تهران: انتشارات دافوس آجا.
- صالح‌اصفهانی، علی‌اصغر. (۱۳۹۳). الگوی یکپارچه‌ی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- کریمی، احمد. ریاضی، وحید. و خدایی، رضا. (۱۳۹۸). قدرت دریایی جمهوری اسلامی ایران، ابعاد و مؤلفه‌ها، تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- میرحیدر، دُرّه. (۱۳۷۳). جغرافیای سیاسی خاورمیانه و شمال آفریقا، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت امور خارجه.
- میرحیدر، دُرّه. (۱۳۸۱). ژئوپلیتیک منطقه خزر، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات خزر.
- مقصدلو، حسن. براتیان، محمود. و طحانی، غلامرضا. (۱۴۰۲). تبیین نقش مؤلفه‌های نظامی در ارتقا قدرت دریایی، علوم و فنون نظامی، ۱۹ (۶۳). 249-272
- نوروزانی، شهرام. رضایی، بهرام. (۱۳۹۲). تبیین رابطه آینده‌نگاری و نیروی دریایی راهبردی، علوم و فنون نظامی، ۹ (۲۵). ۱۵۰-۱۲۹

- Indian Maritime Doctrine, Naval Strategic Publication. (2020)
- JDP ۱۰-۰, UK Maritime Power, ۵Th Edition. (2017). UK Navy.
- MDP. Maritime Doctrine Pakistan. (2018).